

Demokratik Eğitim Kurultayı

Eğitim Sen

ÇOCUK VE EĞİTİM SAVAŞIN ÇOCUK ÜZERİNE ETKİSİ

HAZIRLAYANLAR

MARDİN Şubesi

Nezir Gülcan
Seyfettin Erkek
Köksal Yılmaz
İrfan Öztürk
Fuat Koç
Makbule Yıldızoğlu
Perviz Fırat

DIYARBAKIR Şubesi

Nigar Ademyılmaz
Remziye Kumruaslan
Meral Şenel
Muhammet Ata
Nazdar Kahramaner
Songül Can
Metin Batur

ELAZIĞ Şubesi

Fuat Koç

Ankara 1998

SUNU

Çocuk, bir toplumun, bir halkın geleceğidir. Toplumun en masum kesimi olmalarına rağmen en büyük bedelleri de yine onlar ödüyorlar.

“Çocuk ve Eğitim” başlığı altında hazırlanan bu raporda, “Savaşın Çocuklar Üzerindeki Etkisi” konusunda yoğunlaştık.

Savaşın çocuklar üzerindeki etkisini de; savaş, göç, sağlık, kişilik, eğitim, kültür, hukuk olmak üzere 7 konu başlığı altında hazırladık.

Bu raporumuzun geleceğimiz olan çocuklarımıza yaşamaya değer bir dünya yaratma yolundaki çabalara katkıda bulunması, çocuklarımızın yaşlarının ve düşlerinin dondurulmaması umuduyla...

ÇOCUK

Yasalarımızda “çocuk” kavramı ortak bir tanıma kavuşmamıştır. Ülkemizin de onayladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi 18 yaşın altındakileri “çocuk” kabul eder. Bizim de onayladığımız 59. sayılı ILO Sözleşmesi ise 15 yaşından küçük çocukların işyerlerinde çalıştırılmayacağını hükme bağlar. Oysa, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ilkokul mezunlarının; yani 11 yaşındaki çocukların “aday çırak” yine bu yasa ile İş Kanunu 13 yaşındaki çocukların çırak olabileceğini; ceza yasalarımız 11 yaşını dolduranları “suça ehil” olduğunu; DGM Kanunu ise bu çocukların “devleti yıkabileceğini” kabul etmektedir.

Medeni Kanunumuz yargıç kararı ile 14 yaşındaki kız, 15 yaşındaki erkek çocukların evlenebileceğini, Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu ise 18 yaşın altındakilerin “küçük” olduğunu hükme bağlamıştır. Bu durumda yapılacak ilk iş, evrensel ölçütlere ve kabule ortak bir “çocuk” tanımı yapmaktır. Bu da en azından Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin kabul ettiği “18 yaşın altındakiler çocuktur.” hükmünün kabulünü gerektirir. Bu nedenle TBMM’ce onaylanan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulanması hükümlerinin yerine getirilmesi gerekir.

Çocuk konusundaki son araştırmalar doğumdan önceki dönemin bile çocuğun ruhsal gelişmesinde rol oynadığını ortaya koymuştur. Çocukta görülen birçok davranışların doğumdan önce yerleştiği artık bir gerçek olarak biliniyor. Öğrenmenin doğumdan önce başladığını kanıtlayan deliller vardır. Ancak bu dönemde öğrenilen şeylerin niteliği, azlığı, çokluğu kesin olarak bilinmiyor. Gebelik sırasında annenin ruhsal durumunu dölüttün (ceninin) ruhsal yaşamını etkilediği anlaşılmaktadır. Doğumla birlikte çocuk yaşamının ilk evresi (dölüt hali) biter; bebeklik evresi başlar.

Çocukların Normal Olarak Geçirdikleri Dört Dönemler

1. Bebeklik

Doğumdan 2 yaşına kadar süren dönemdir. Yeni doğmuş bebeklerin duyu organları ilk bakışta tam gelişmiş gibi görünse de bilimsel araştırmalar bunun tersini göstermektedir. Bu dönemde bebek renk körüdür, sesleri pek duyamaz, tutma, dokunma duyuları hayli gelişmiş, sıcakla soğuğu seçebilir, kaslarını istediği gibi kullanamaz ve 21 saat uyur durumdadır.

2. İlk Çocukluk

2 yaşından 6 yaşına kadar sürer. Çocuk artık bütün vücudunu istediği gibi hareket ettirmeyi, konuşmayı öğrenmiş, çevresini tanıma, öğrenme çağına ulaşmıştır. Bu çağda çocuk bir yandan vücutça gelişmeye devam eder; bir yandan da zihinsel yetenekleri güçlenir. Yeni yeni şeyler öğrenme isteği ile yanar.

Bu çağın en önemli özelliği taklittir. 2-3 yaşında çocukta huysuzluk başlar. Söylenenin tersini yapar. 3 yaşın sonunda daha anlayışlı olmaya başlar. Karanlık, ölüm gibi şeylerden korkma da yine bu döneme rastlar.

3. İkinci Çocukluk

- Bu dönem aşağı yukarı ilkokul çağına rastlar. Çocuk, yine anasını, babasını eskisi kadar sevdiği halde, artık bu sevgisini açıktan açığa göstermekten kaçınır; onların kendisini açıkça sevip okşamalarından da hoşlanmaz olur. Artık, daha çok bağımsızlığı olsun ister.

Okulun çocuk eğitiminde, hiç kuşkusuz yeri büyüktür. Ancak okulun en büyük yararı çocuğu toplum yaşamına alıştırmasıdır.

4. Ergenlik

Çocuğun gelişmesi, ergenlikten önceki yıllarda yavaşlamaya yüz tutar. Bu bir bakıma ona ergenlik çağının hızlı gelişmesine hazırlamak için gibi görünür.

Bu çağ 11-12 yaşından 22-23 yaşına kadar sürer. Bu dönemin en önemli yanı, çocuğun cinsel bakımdan gelişmesidir. Özellikle ergenlikten sonra, çocuğun yaşamı büyük bir değişiklik gösterir. Kızlar 12-14 yaşlarında ergenlik çağına girerler. Erkek çocuklarda bu dönem 1,5-3 yıl daha geç başlar. Vücutça gelişme de, bu dönemde en yüksek noktasına varır.

Bu dönemde, çocukların en büyük isteği, çevrelerinin onları artık birer büyük insan gibi görmeleridir. Yakınlarının kendilerine büyük bir insanmış gibi davranmalarını beklerler. Ana baba ise, onlara hâlâ çocuk gözüyle bakar. Bu çocuğun ruhunda bir takım tepkiler doğurabilir.

EĞİTİM

Türkçe “eğmek” mastarından gelen eğitim; biçim verme, eğip bükme ya da davranış değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram uluslararası sözleşmelerden olan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde de (Madde 28-29) yer alan “insan kişiliğinin tam gelişmesine yardım” şeklinde genel ifadesini bulmuştur.

Temel bir sosyal kavram olduğu kadar aynı zamanda öğretim kurumlarında uygulanan teknik öğretim faaliyetlerinin tümüdür. Tahsil, terbiye, yetiştirme ve yetiştirme gibi anlamlar taşır. Eğitim denince akla gelen ilk şey insandır.

Eğitimi geniş anlamda Emile Durkheim tarif etmiştir. Ona göre eğitim, fizik ve sosyal tabiatın insan üzerinde bıraktığı etkileridir. Ama eğitimden asıl anlaşılması gereken eğitim öğretim kurumlarında yani okullarda sürdürülen faaliyetlerin tümüdür. Çocuğun kalıtım yoluyla getirdiği özelliklerinin keşfedilip azami ölçüde geliştirilmesi yeni yetişmekte olan kuşağa toplumsal ve kültürel değerlerin aşılınıp öğretilmesi, ferdin toplumun değişim şartlarına ayak uydurabilmesi için gerekli bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıklarla donatılması, kişilerin demokrasiye bağlı olarak yetiştirilmesi ve nihayet iş

ve üretim alanında kişilerin gerekli bilgilerle donatılıp üretici birer eleman haline getirilmesidir. Bunların yanında daha değişik şekildeki yaklaşımlar da vardır.

Bireyin toplumsal yeteneğinin ve en elverişli düzeyde kişisel gelişmesinin elde edilmesi için seçilmiş ve denetimli bir çevreyi (özellikle okulu) içine alan toplumsal bir süreçtir.

Kant'a göre eğitim, insanların mükemmelleştirilmesidir. Yine J.J. Mill'e göre kişinin kendisi ve başkaları için bir mutluluk aracı. Yine H. Spencer'e göre de iyi yaşama imkanları sağlayan etkinliklerin tümüdür.

Eğitim bazen de bireyin davranışlarının bir ölçüsü olarak düşünülmüştür. Nitekim bir eğitimcimizin bu anlayışa dayanan tanımı şöyledir: "Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla amaçlı olarak istedik değişme meydana getirme sürecidir."

SAVAŞIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1. SAVAŞ

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında: "Taraf devletler, her çocuğun temel yaşam hakkına sahip olduğunu kabul ederler." demektedir. Söz konusu sözleşmenin 6. maddesinin 2. fıkrasında "Taraf devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler." biçiminde belirtilmiştir.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde savaş: "ekonomik ve politik amaçlarına ulaşabilmek için devletlerin ya da toplumsal sınıfların giriştikleri silahlı eylem; harp, uğraşma, kavga, mücadele." biçiminde tanımlanmıştır.

Binlerce yıldan beri insanlığın baş düşmanı olan savaş; eski çağlarda kendilerine ait olmayan toprakları yurt edinme, yağmalama, haraca bağlama, insanlarını köleleştirme amacıyla yapılırdı.

Çok uzun zaman önce değil, yaşadığımız yüzyılın başlarında 1914 yılında 1. Paylaşım Savaşı başladı. 1918 yılına kadar devam eden bu savaş; giderek büyüyen bir savaş sanayisinin denetiminde gelişti. Düşmanı kendi içinden vurmaya amaçlayan Psikolojik Savaş yöntemleri de ilk kez bu savaşta kullanılmıştı. Bu savaşın sonucunda yaklaşık on milyon insan yaşamını yitirmişti.

Hitler faşizminin Avrupa'yı egemenliği altına almak için 1 Eylül 1939'da başlattığı, Polonya saldırısı ile patlak veren İkinci Paylaşım Savaşı'nda yaklaşık 52 milyon insan yaşamını yitirmiş, milyonlarca insan sakat kalmış, ülkeler yakılıp yıkılarak yerle bir edilmiştir.

Binlerce yıl öncesinden günümüze dek tüm acımasızlığıyla sürdürülen savaşların en belirgin özelliği; çıkar gruplarının büyük rantlar elde etmek için halkları kışkırtarak kitlesel olarak karşı karşıya getirmesidir.

21. yüzyıla iki kala, sömürgecilige karşı ulusal kurtuluş savaşların verildiği topraklardaki ölü ve yaralı sayısı, iki paylaşım savaşında ölen ve yaralananların toplam sayısını kat kat aşmıştır. Üretilen her ölüm silahı, mazlum halkların üzerinde sınanmıştır. Örneğin; 16 Mart 1988'de Kürt ulusu üzerinde kullanılan "hârdal gazı" bir günde 5000'i aşkın savunmasız çocuk, kadın ve yaşlının ölümüne yol açmıştır.

Savaşlarda, savaşın tarafları olmadıkları halde çocuklar, yaşlılar ve kadınlar katliamların kurbanları olmuşlardır. Bugün Kürtlerin yaşadıkları coğrafyada sürdürülen adı konmamış savaşta, çocuklar henüz yaşamlarının baharında ölüm, zulüm ve işkenceyle tanışıyorlar, ölümünü solumaya devam ediyorlar.

20. yy.ın ortalarına doğru 2. Paylaşım Savaşı'ndan sonra özelde Hitler faşizmine, genelde tüm savaşlara karşı, aralarında SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin de bulunduğu 'barış' isteyen tüm ülkeler birleşik güç oluşturmayı gerekli gördüler. 24 Ekim 1945'te Birleşmiş Milletler Örgütü'nü kurdular.

Bunun yanı sıra; silahlanma yarışını doruk noktasına çıkarmaya çalışan emperyalist ülkeler, ulusal kurtuluş mücadelelerine kan veren sosyalizmi boğmaya ve müttetiklerinden koparma politikalarını sürdürdüler.

Önce temel insan haklarını, ardından çocuk haklarını güvence altına almayı hedefleyen Birleşmiş Milletler Örgütü bu kez de 1946 yılında Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)'nu kurdular.

2. SAVAŞ EKONOMİSİ

Tarihin başlangıcından bu yana 15 bin savaş oldu. 5500 yıl içinde sadece 300 yıl savaşız geçti. 1. ve 2. Paylaşım Savaşları'nda dünya yaklaşık 65 milyon insanını kaybetti. 2. Paylaşım Savaşı'nın bitiminden sonraki savaşlarda yaklaşık 347 bin insan öldü. UNICEF'e göre şu anda 79 ülkede savaş devam ediyor. Savaşlarda şimdiye kadar ölen insan sayısı bugünkü dünya nüfusunun yarısı, bunun % 80'i sivil halktır. Dünyada mayınlardan dolayı her ay ortalama 800 insan ölüyor. 64 ülkede toplam 110 milyon mayın bulunuyor. Bir mayının maliyeti ortalama 3 dolar iken, bunu temizlemek için gereken para 1000 dolardır.

1960-1980 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerde GSMH 3 kat artarken, askeri masraflar 7 kat artmıştır. 1945 yılından bu yana 150 kadar savaşta harcanan para yaklaşık 4 trilyon dolardır.

Dünyada dakikada 1,7 milyon dolar, yılda 900 milyar dolar askeri amaçlar için harcanmaktadır.

Türkiye, 1991-1995 yılları arasında silahlanmaya 8 milyar 96 milyon dolar harçayarak en çok silah satın alan 50 ülke arasında 1. sıraya yerleşmiştir.

Türkiye'de devam eden savaşta 1984 yılından bu yana 30 binden fazla insan öldü, 3000 civarında köy yakılıp boşaltıldı, birçok ormanlık alan yakıldı.

Askeri sanayi; petrol, lastik, cam, elyaf gibi birçok hammaddeyi tüketmektedir. Sadece 200 adet balistik füze için 10 bin ton alüminyum, 2500 ton krom, 150 ton

titanyum, 20 ton berilyum, 890 bin ton çelik, 2,4 milyon ton çimento kullanılmaktadır. Dünyadaki hammadde ve enerji üretiminin % 10'u silah için harcanmaktadır.

Dünyada bilim adamlarının yarısı silahlanma alanında çalışmaktadır.

Silahlanma yarışı nükleer, kimyasal ve diğer silahların denenmesi, zararlı üretim artıkları, hava, doğal değerler ve toprak kirlenmesine yol açmaktadır. Mevcut nükleer silahların yalnızca 1/3'ü kullanılsa bile yerden kalkacak milyonlarca ton toz, duman, is, zehirli gazlar atmosfere çarpacak, dünyayı çevreleyecektir.

Yalnızca Avrupa'da yılda 60 ton savaş amaçlı zehir depolanmaktadır. 1 megatonluk patlama 1 milyon nüfuslu bir kenti, 500 km²'lik ormanı tamamen yok edecek güçtedir.

Silahlanma yatırımları büyük bir satın alma gücü ve talep oluşturduğundan enflasyonist baskı oluşturmakta genel para arzını artırıp diğer sektörlerdeki üretimi kısalmaktadır. Silah üreticisi ülkelerdeki askeri harcamaların yol açtığı enflasyon dünya ekonomisine ve öteki ülkelere de ihraç edilmektedir. Silah sanayi kendi girdilerinin fiyatını arttırmakta, buna bağlı olarak diğer üretim faktörlerinin fiyatı da artmaktadır.

Silahlanma harcamaları, sanayi ve tarım alanındaki yatırımları sınırlandırdığından bu alanlarda dünya pazarındaki rekabet azalmaktadır.

Savaşlar Olmasaydı ?

- 3 saatlik askeri harcama ile 3,5 milyon çocuğun hayatını kurtaracak aşılama kampanyası gerçekleştirilebilirdi.
- 1 tane bombardıman uçağının bedeli ile 16 tam teşekküllü hastane yapılabilirdi. Tek bir uçak gemisine harcanan para ile 400 bin kişinin bütün bir yıl boyunca beslenmesi gerçekleştirilebilirdi.
- 5 saatlik silahlanma için yapılan harcama ile Afrika'da her yıl malyardan ölen 1 milyon çocuğun ölümü engellenebilirdi.
- 1 tank parası ile 30 bin çocuğa okul yaptırılabilirdi.
- 1 nükleer denizaltının parası ile 20. yy. sonuna kadar dünyadaki tüm insanlar okuryazar duruma gelebilirdi.
- 11 adet bombardıman uçağının parası ile 135 milyon çocuğa öğretim olanağı sağlanabilirdi.
- Askeri harcamaların % 50'si ile dünyadaki açlık önlenir, çevre sağlığı sorunu çözülebilirdi.
- Dünya nüfusunun yarısı temiz içme suyundan yoksun. 1 nükleer denizaltı için harcanan para ile 48 milyon kişi için temiz içme suyu ve sağlıklı yaşam ortamı sağlanabilirdi. Askeri harcamaya 1 gün ara verilse, tüm dünya 10 yıl temiz su içebilirdi.
- Silahlanma yarışı için yapılan 4,5 saatlik harcama, Dünya Sağlık Örgütü'nün 1 yıllık bütçesine eşittir. 1 aylık harcama ile gelişmekte olan ülkelerin 10 yıllık gıda ve sağlık programları finanse edilebilecek düzeydedir.

- Afrika ülkeleri, askeri harcamalarını % 1,5 oranında azaltsa açlık önlenebilirdi.
- Gelişmekte olan ülkeler askeri harcamalarının %6'sını ayırdığında sağlık, kamu eğitimi ve konut sorunlarını çözebilirlerdi.
- Gelişmekte olan ülkeler askeri harcamalarının 1/5'ini ayırdıklarında halka dönük tüm giderlerini karşılayacak koruyucu hekimliği geliştirebileceklerdi.
- Yalnızca 1988 yılı silahlanma harcamaları tüm 3. Dünya Ülkeleri'nin dış borçlarını ödemeye yeterlidir.

3. SAVAŞA BAĞLI OLARAK ORTAYA ÇIKAN GÖÇ

Türkiye'nin de taraf olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13. maddesine göre, "Herkes bir devletin içerisinde serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçme hakkına sahiptir."

B.M. İnsan Hakları Komisyonu'nun 1993 tarih 77 sayılı kararına göre, "Zorla çıkarma uygulaması, İnsan Haklarının özellikle konut hakkının apaçık bir ihlalini oluşturur."

"Yerleşme özgürlüğü ve bir konut hakkı, açık ve ağır insan hakları ihlalinin oluşturduğu uygulama olarak zorla boşaltılmalarını önüne geçilmesi yükümlülüğünü de kapsamına alır."

Göç, insanların kendi iradeleri ve tercihleri ile bir yerden başka bir yere gitmesidir. Aynı zamanda göç, toplumlarda bireylerin refah düzeylerini belirleyen faktörlerin eşit bir biçimde dağılmasının sonucu olarak sosyal yapılarda kökten değişimlere karşı oluşan bir tepki olarak da ifade edilebilir.

Yukarıda yapılan bu tanımlar, kişilerin kendi özgür iradeleri ile seçtikleri bir yer değiştirmeye şeklidir.

Ancak Doğu ve Güneydoğuda yaşanan göç olgusu, savaşın bir dayatmasıdır.

Bugüne kadar bölgede pek çok göç yaşanmıştır. Bu göçlerin resmi anlamda ilk ifadesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra 14 Haziran 1934 yılında Resmi Gazete'de yayınlanan 2510 sayılı kanunla yürürlüğe konmuştur.

Günümüzde OHAL bölgesinde yaşanan, baskı ve insanlık dışı uygulamalar, ilçe, kasaba ve köylere yönelik saldırı ve operasyonlar sonucunda yüz binlerce insan mağdur duruma düştü. Köyler, kasabalar, ilçeler tahrip edildi. 2-3 milyon kişi yıllardır yaşadığı yerleri terk ederek göç etmek zorunda kaldı.

Her geçen yıl kentlere göç daha da artmaktadır. Kentlerde önceden de varolan sorunlar giderek büyümekte, katmerlenerek kitleleri kentlerde yaşayamaz hale getirmektedir.

İşsizlik ve yoksulluk ağına düşürülen bu insanlar ne köylü ne de kentli olarak yaşayabilmektedirler. Bu da kentleri yoz ve kadercı bir kültürün arenasına dönüştürmektedir.

Bölgede sürdürülen adı konmamış, savaşın neden olduğu göçlerden en çok mağdur olanlar çocuklardır.

Yerleşik düzenleri içerisinde yaşamlarını sürdüren çocuklar nedenini bile bilmedikleri bir savaş yüzünden çocukluklarını da doğdukları topraklarda bırakarak açlık, yoksulluk içinde Adana, İçel, Aydın, İzmir ve İstanbul gibi kentlerin varoşlarında yaşamaya başladılar. Bunun sonucunda varoşlardaki okullarda sınıf mevcutları 100-110 kişiye ulaştı.

Bu göçlerin de etkisiyle son yıllarda sokak çocuklarının sayısında gözle görülen bir artış olmuştur. Metropollerin varoşlarından kopan bu çocuklar, sokakları kendilerine yaşam alanı olarak seçmişlerdir. Ailenin büyük ekonomik, sosyal vb. sorunları bu çocukları sokağa iten en büyük etkenlerdir.

Bu çocuklar için bazı kentlerde dernekler, rehabilite merkezleri açılmıştır. Kentlerde açılan bu dernekler, soruna çözüm üretmemekte ancak geçici çözümlerle sorunu ertelemektedirler.

Savaşın sonuçlarından biri de bölge halkının ekonomik sorunlarından kaynaklanan geçici göçerliğidir. Bölge halkı mayıs ayının ikinci yarısından itibaren büyük illere mevsimlik işçi olarak gitmektedirler. Adana, Mersin, Adapazarı, Amasya, Bursa, Ordu, Manisa vb. illerde düşük ücretlerle çalışmakta, Ekim ayı sonlarında ise tekrar şehir varoşlarına dönmektedirler.

Bu göçerlik bütün aile bireylerini kapsar. Çocuklar bu süre içinde aileleriyle beraber çalışmaya gittiklerinden okula devam edememekte ayrıca zor çalışma koşulları nedeni ile büyük sağlık problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

4. SAVAŞIN ETKİSİNDEN DOLAYI ÇALIŞMAK ZORUNDA KALAN ÇOCUKLAR

Avrupa Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 32-1.

Taraf devletler; çocuğun, ekonomik sömürüye maruz kalabileceği ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

Yüzyıllardan bu yana en fazla sömürüye maruz kalan kesim çocuklar olmuş ve her zaman ucuz iş gücü kaynağı olarak görülmüşlerdir.

UNICEF'in 1997 yılında hazırladığı rapora göre dünyada 10-14 yaş grubundaki çocukların 73.3 milyonu çalışıyor. Daha küçük yaşta olan ve kayıt dışı sektörlerde çalışan çocuklarla bu sayı 400 milyonu buluyor.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre Türkiye'deki 11 milyon 889 bin çocuktan 3 milyon 848 bini çeşitli iş kollarında çalıştığı belirlenirken asıl rakamların bunların çok üstünde olduğu düşünülmektedir.

Bölgede zorunlu göç nedeniyle çalışan çocuk sayısında hızlı bir artışı olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışan çocuklarla ilgili sağlıklı istatistiki bilgi elde edilememektedir.

Diyarbakır ili Çıraklık Eğitim Merkezi'nden alınan bilgilere göre 1997-1998 eğitim öğretim yılı 12-18 yaş grubu kayıtlı öğrenci sayısı 800 olup yaklaşık 2.000 çocuğun da Organize Sanayi Bölgesi'nde ağır işçi olarak sigortasız çalıştığı saptanmıştır. Ancak ülkenin dört bir yanında sokakta mendil, çiklet vb. satan, kırmızı ışıkta araba camı silen çocuk manzaralarını, bölgedeki savaşın yarattığı göç nedeniyle bugün en çarpıcı biçimiyle görmemiz mümkündür.

Sokaktaki çocuk manzaraları bunlarla da sınırlı değil. Apartman önlerine yığılan çöpleri karıştırarak yiyecek ve satacak bir şeyler arayan çocukların sayısı günden güne artmaktadır.

Bölgede ağır iş koşullarında herhangi bir güvencesi olmaksızın çalışan çocuklar, çöplükte eklemek arayan çocuklara göre kendilerini daha şanslı görmektedirler. Oysa ki oyun oynamaları, sevinmeleri, gülmeleri, eğlenmeleri ve kişiliklerini geliştirmeleri gereken bir çağda yetişkin bireyler gibi çalışmaya zorlanan bu çocukların benlik algıları da depreme uğramaktadır.

5. SAVAŞIN YOL AÇTIĞI SAĞLIK SORUNLARI

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde:24-1:

“Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbî bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf devletler, hiçbir çocuğun bu tür bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.” der.

Sağlık bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir. Bu tanım, Dünya Sağlık Örgütü'ne aittir. Sosyal devlet anlayışı, sağlığı yalnız hastalık ve sakatlığın tedavisi olarak algılamamakta, bir o kadar koruyucu hekimliği de içermektedir.

On yılı aşkın bir süreden beri bölgede devam eden savaş ve şiddete dayalı yöntemlerin egemen olması sonucu boşaltılan binlerce yerleşim alanı, göç eden milyonlarca insan, binlerce faili meçhul cinayet, kayıplar ve yoğun insan hakları ihlalleri, beraberinde OHAL bölgesinde sağlıktan eğitime, çarpık kentleşmeden işsizliğe, pahalılıktan açlığa kadar birçok alanda olağan dışı sorunlar yaratmıştır.

OHAL bölgesinde yaşanan olaylardan en fazla etkilenen yer, doğal olarak en fazla göç alan Diyarbakır olmuştur. Kent nüfusunu 400 binlerden 1-2 yıl içerisinde 1 milyonu aşması yoğun işsizliğe, bebek ölüm oranının % 80'lere varmasına, halkın % 30'unun beslenme sınırının altında yaşanmasına ve üç odalı bir konutta 3-4 ailenin bir arada yaşamasına yol açmıştır. Çağdaş dünyanın yaşam normlarıyla bağdaşmayan bu yaşam biçimi Diyarbakır'a göç eden halkın 1995-1996 yıllarındaki gerçeğidir.

Sosyal devlet anlayışının yok olduğu sağlıkta özelleştirmenin hızla uygulamaya konduğu, ilk basamak sağlık hizmetlerinin verilmediği, sağlık kurumlarının döner sermaye, bağış vs. gelirler ile ücretlendirildiği ve sağlıkta kişi başına düşen gelirin sürekli azaldığı (Türkiye 40 dolar, AB 2051 dolar, Almanya 1093 dolar, Yunanistan 336 dolar), buna karşın silahlanmaya ayrılan payın sürekli arttığı, ülkemizde yaşanan

sorunlara bölgesel etkenler de eklendiğinde birçok alanda olduğu gibi sağlıkta da yoğun sorunlar olduğu görülmektedir.

Bölgedeki olağanüstü koşulların olumsuz etkisi, sağlık hizmetlerinin tüm basamaklarında gözlenmektedir. Sağlıklı yaşam hakkı bölgede unutturulmuştur.

Hızla nüfusu artan, altyapı yetersizliği olan kentlerde sağlık en olumsuz gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlığı olumsuz yönde etkileyen başlıca nedenler şunlardır:

- Aynı hanede iki üç ailenin yaşaması,
- Yaşanan şiddete bağlı olarak gelişen ruhsal bozukluklar,
- İyi beslenememe,
- Isınamama,
- Temizlik koşullarının tam olmaması,
- İçme suyunun yetersiz ve pis olması,
- Atık suların düzensiz tahliye edilmesi,
- Katı atıkların rasgele atılması,

Bütün bu nedenler var olan sağlıksız koşulları daha da arttırarak hastalıklara yol açmaktadır. İnsanlar sağlık kuruluşlarına başvurup muayene olsa bile, yoksulluk nedeniyle ilaçlarını alamamaktadır. Özellikle bulaşıcı hastalıklarda tedavinin yeterli olmaması bu hastalıkların taşıyıcılığını arttırmaktadır.

Göç alan kentlerde kısa sürede ortaya çıkan aşırı nüfus artışı, işsizlik, yoksulluk ve olumsuz çevre koşulları yakın bir gelecekte salgın hastalıkların patlak vermesine neden olabilecektir.

1. Basamak sağlık kuruluşları (sağlıkevi, sağlık ocağı, dispanserler) hizmet verdiği nüfusa hakim olamamakta, risk altındaki nüfusun sorunlarını saptayamamakta ve hizmetle ilgili değerlendirmeleri yapamamaktadır.

Son 5 yılda sağlıkla ilgili veriler düzenli toplanmamakta ve saha çalışması yapılmamaktadır. Bölgedeki veriler ülke geneline göre olumsuz olmasına rağmen, gerçekleri tam anlamıyla yansıtmamaktadır.

Sağlık personelinin Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi, kent merkezine yığıldığı, ilçelerin ve kırsal kesimin yavaş yavaş boşaldığı görülmektedir.

Bölgede kent merkezine doğru yaşanan yoğun sağlık personeli hareketliliği, hizmet sunumunu olumsuz etkilemekte, bölgeden ayrılma isteği giderek artmaktadır.

Sağlık ocağı sayısı nüfusa oranla son derece yetersizdir. Varolanlar ise hizmet sunumunun yetersiz ve olanaksızlıklar içinde vermektedir. Buna bağlı olarak, koruyucu sağlık hizmetleri sunması gereken sağlık ocakları daha çok poliklinik hizmetleri sunarak asıl hedefini gerçekleştirilememektedir.

Can güvenliği nedeniyle çevredeki acil hastaların merkeze yetiştirilmesinde geceleri zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır.

Temel sağlık hizmetlerinin çoğu asgari düzeyde verilmekte ve bundan en çok kadın ve çocuklar etkilenmektedir.

Diyarbakır Sağlık Müdürlüğü 1995 sağlık istatistiklerine göre Diyarbakır'dan 112 binalı sağlıkevi ve 67 sağlık ocağı bulunmaktadır.

112 sağlıkeviden sadece 15 tanesi faal durumdadır; 97 sağlıkevi de personel yetersizliği ya da güvenlik nedeniyle kapalıdır. 67 sağlık ocağından 15 tanesi aynı nedenlerle kapalıdır.

Kapalı Sağlık Ocakları: Lice; Çeper,Savat,Yapraklı, Kulp;Hamzalı,Ağaçlı, Bayır, Hani; Kuyular, Silvan; Bağdere, Bayrambarı, Çatakköprü, Yolarası, Yuva, Dicle;Yokuşlu, Döver, Kocaalan, Çınar: Alabuğday (İl merkezindeki 10 bin kişiye 1 sağlık ocağı düşüyor, 11 sağlık ocağı var, 85 sağlık ocağı gerekli)

Diğer sağlık ocaklarının birçoğunda da personel yetersizliği nedeniyle yeterince hizmet verilememektedir.

	Uz.Hekim	Pratisyen Hekim	Hemşire	Ebe
Eleman Sayısı	250	505	1075	720
Eleman Başına Düşen Nüfus	4800	2479	1164	1739

Tablo 1

Kaynak: Diyarbakır Sağlık Müdürlüğü 1996 Verileri (Nüfus 1.250 bin olarak baz alınmıştır.)

Tablo incelendiğinde, Diyarbakır'da bir uzman hekime 4800 hasta düşerken, bu Türkiye genelinde ise 1108'dir. Yine Diyarbakır'da hemşire başına düşen hasta sayısı 1164 iken Türkiye genelinde bu sayı 744'dür.Diğer yardımcı sağlık personelinin dağılımı da bundan pek farklı değildir.

İl merkezindeki bu durumu ilçelere göre düşündüğümüzde, aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Hastaneler	Yatak Sayısı	Uz. Dr.	Pratisyen Dr.	Hemşire	Ebe	Lab. Tek.	Rön.Tek.	Sağ. Mem.
Bismil	30	-	8	8	7	3	2	2
Ergani	38	2	6	10	17	5	3	2
Silvan	100	-	3	12	5	2	2	?
Lice	Kapalı	?	?	?	?	?	?	?

Tablo 2

1997 Yılıını gösteren tablodur. (Lice'de devlet hastanesi şu anda askeri amaçla kullanılmaktadır. Sağlık hizmeti sağlık ocağında verilmeye çalışılmaktadır. Burada 3 tane pratisyen hekim ve 5 hemşire görev yapmaktadır.)

İlçelerde koruyucu sağlık hizmetleri (aşılama, bebek, gebe takibi vb.) için köylere yapılacak geziler tümüyle izne bağlıdır. İlçe yöneticileri güvenlik nedeniyle bu uygulamayı yapmaktadır. Bu nedenle çoğu kez koruyucu sağlık hizmetleri yapılamamaktadır.

Bütün bölge illerinde bebek ve çocuk ölümleri ülkenin öteki kesimlerine göre oldukça yüksektir. 1990 verilerine göre Türkiye genelinde canlı doğan her 1000 bebekten 60'ı ilk bir yıl içinde ölürken, örneğin Diyarbakır'da bu sayı % 87'dir.

Son 5 yıldaki olumsuzluklar dikkate alındığında bunun daha da arttığı gözlenmektedir.

Çocuklarda beslenme yetersizliğine bağlı olarak boy, kilo oranları olumsuzdur.

Ana sağlığı açısından sorun vahimdir. Bölgede yüksek olan doğumların % 70'i sağlık personelinin yardımı olmadan yapılmaktadır. Türkiye genelindeki sağlık personeli yardımı olmaksızın yapılan doğumların oranı ise % 15'tir.

Sağlık hizmeti veren sağlık çalışanlarının, bireylerle iletişim kurabilmesi önemlidir. Sağlıklı ve nitelikli hizmet için gerekli olan iletişim, karşılıklı güven ortamını da sağlar. Sağlık çalışanlarının Kürtçeyi, hastaların da Türkçe'yi bilmemesi nedeni ile yeterli derece de yararlı olmadıkları görülmektedir. Bu özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinde güçlükler neden olmaktadır.

İl çevresinde vektör, (sivrisinek, karasinek vb.) mücadelesi yapılmadığı için sıtma Diyarbakır'da olağan hale gelmiştir. 1994 yılında tüm ülkede görülen sıtma vakalarının %37'si Diyarbakır'da, %73'ü bölgede (Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şırnak) saptanmıştır.

Türkiye Geneli ve Diyarbakır İlindeki Sıtma Olgularının Yıllara Göre Dağılımı

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Diyarbakır	1184	1879	4168	15698	32263	26916	20661
Türkiye	9680	12218	18674	47210	84345	82096	?

Tablo 3

Kaynak: Diyarbakır Sağlık Müdürlüğü 1996 Verileri, DİE 1996 Yıllığı

Altyapı yetersizliği ve özellikle su sorunu bulaşıcı hastalıkların artışına neden olmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların sonuçları özellikle sindirim sistemi hastalıklarında (parazitoz, ishal, tifo, amipli dizanteri vb.) görülmektedir.

1993-1996 yılları arası Diyarbakır bulaşıcı hastalıkları Tablosu aşağıya çıkarılmıştır.

Yıllar	Kızamık	İshal	Tifo	Amipli Dizanteri	Sarılık (Hepatit)	Sıtma	TBC	Burcella	Paratifo	B. Dizanteri
1993	1631	15411	5817	2615	146	16303	222	1050	101	78
1994	1163	18749	5186	3056	321	32066	331	1076	219	118
1995	559	20666	8789	5292	229	26916	498	1040	88	1215
1996	1895	26669	10523	5347	654	20661	726	1388	119	222

Tablo 4

Kaynak : 1996 Diyarbakır Sağlık Müdürlüğü Verileri

Diyarbakır kentinde sindirim sistemi hastalıkları Türkiye'nin diğer kentlerine göre daha fazla görülmektedir. En çok rastlanan hastalık çocuk ishalleridir. Her yıl 15-20 bin ishal vakası görülmekte ve bebek ölümlerinin başlıca nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Hastalıklar	1995		1996	
	VAKA	ÖLÜM	VAKA	ÖLÜM
Kızamık	127	1	298	11
Tifo	1189	-	780	2
İshal	3900	41	2935	49
Brucella	7	-	75	-
Hepatit-A	84	-	82	1
B.Menenjit	85	15	47	20

Tablo 5- 1995-1996 yılları Diyarbakır Çocuk Hastalıkları Hastanesi Bulaşıcı Hastalıklar Tablosu

Hastalıklar	1995		1996	
	VAKA	ÖLÜM	VAKA	ÖLÜM
Kızamık	9		21	1
Tifo ve Paratifo	172	2	125	-
İshal	419	45	237	23
Brucella	54	-	33	-
Hepatit-A	35	1	14	-
B.Menenjit	16	1	29	5
B. V. A. Dizant.	38		24	-
Al.Tüberküloz	148	9	129	6
Akut. Poliyomik, Elik	7	-	3	-
Veba	-	-	1	-
Difteri	-	-	3	1
Boğmaca	1		5	-

Tablo 6

1995-1996 yılları D.Ü.Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi Bulaşıcı Hastalıklar Tablosu

Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede etkin olan aşılama çalışmaları, birçok nedenden dolayı Diyarbakır'da istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu nedenlerden bazıları; güvenlik gerekçesiyle kırsal alanda birçok yere ulaşılamaması, kent içindeki çarpık kentleşme nedeniyle hane ve nüfus tesbitinin yapılamaması bu yüzden birçok alana ulaşılamaması, halka aşının yararlarının anlatılamaması ve aşılama çalışmalarında görevli sağlık elemanlarına aşılama ile ilgili eğitim ve diğer bilgilerin yeterince verilmemesi. Aşılama çalışmalarındaki başarısızlığın nedenlerinden birkaçıdır.

1995 yılı Sağlık Müdürlüğü verileri ile il genelinde tespit edilen 0-4 yaş grubunda yapılan D.B.T. (difteri, boğmaca, tetanoz) aşısı ile polio ve kızamık aşısı sonuçları çocuk sağlığının hangi boyutlarda olduğuna çarpıcı bir örnektir.

YIL: 1995 0-4 YAŞ NÜFUSU: 165.714		
AŞILAR	Aşı Yapılan Çocuk Sayısı	ORAN

D.B.T-I Polio I	15.260	% 9,2
D.B.T. II Poli II	11.707	% 7
D.B.T III Poli III	9620	%5,8
Rape	6416	% 3,8
Kızamık	18249	% 11

Tablo 7

Türkiye genelindeki mevcut sağlık sorunlarıyla birlikte yıllardır yaşadığımız coğrafyada devam eden savaşın insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkisi ortadadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu ağır sorunların ve özelde de sağlık sorunların çözümü yaşanan savaşın durmasıyla mümkündür.

6. SAVAŞ KOŞULLARINDA KİŞİLİK OLUŞUMU

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde:29-a:

“Taraf devletler çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi kabul eder.”

Kişilik kavramı bir insanın başkalarından ayıran özelliklerin tamamını, çevresine uyum sağlamak için geliştirdiği davranış biçimini belirtir. Başka bir deyişle kişilik, insanın duygu, tutum ve davranışlarının örgütlenmiş, alışkanlık haline gelmiş bütünüdür.

Savaşın çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri çok farklı alanlarda kendini hissettirmektedir. Psikolojik etki başlı başına bir olaydan ya da bir olgudan kaynaklanan bir durum değildir. Birey ve toplum hayatına yansıyan tüm olumsuzlukların psikolojik görüngüleridir. Bu görüngüler tamamıyla birbirine bağlıdır. Dolayısıyla bu etkilerden bahsederken bazı sınırlılıklar dahilinde konuya değinilecektir.

Bugün bölgede yaşayan çocuklardan ve gençlerden 17-18 yaşına kadar olanları hayatlarının hiçbir bölümünde olağan şartlarla tanışmamışlardır. Dolayısıyla yaşama dair ne varsa; sevgilerini, acılarını, ağlayışlarını, gülüşlerini vs. hepsini olağanüstü şartlarda ve savaş içinde öğrenmişlerdir.

“Ruhsal çöküntüden en çok çocuklar ve kadınlar etkilenmektedir. Psikomatik rahatsızlıklar, yani psikolojik kökenli olan ama vücut organlarında şikayetler şeklinde hastalıklar hekimlerce gözlemlenmektedir. Bölgede yaşayan yerli halkın dışında bölgede çalışan görevliler ve yakınlarında da aynı şikayetler görülmektedir. Bu şikayetler; baş ağrısı, kulak çınlaması, nefes darlığı, kalp çarpıntısı, terleme, mide yakınmaları, karın ağrısı, ishal, kabızlık gibi olabilmektedir. Çocuklarda korku, iče kapanıklık, gece altına işeme gibi şikayetlere sık sık rastlanmaktadır.

Olağandışı koşullarda yaşayanlarda ruhsal sorunların gelişmesi beklenebilir. Bu insani bir tepkidir. Olaylardan hemen sonra ilk bir ay içinde çıkan ve biten sorunlar bir ruhsal hastalık olarak görülmez, olağandışı koşullara verilen olağan tepkiler kabul edilir ve bozukluk olarak nitelendirilmez.

Olağandışı koşullarda yaşayanlarda ruhsal bozukluklar ilk 6 ayda ortaya çıkabildiği gibi (akut bozukluk) 6 aydan sonra, hatta kimi zaman yıllar sonra (kronik bozukluk) görülebilir.

Genelde olağandışı koşullarda gelişen stres bozukluklarında, kabuslar, bellek bozuklukları, alkol-uyuşturucu bağımlılığında artış, öfke, düşmanlık, huzursuzluk, içe kapanma, panik, ölüm korkusu, duygusal tepkisizlik, dalgınlık ... gibi ruhsal şikayetler ortaya çıkar. Bu tür şikayetler bölgede yaşayanlarda ve bölge dışına gidenlerde hekimlerce rahatça gözlemlenmektedir.

Kişilik, bireyin çevresiyle sürekli etkileşimi ve uyum çabası sonucu oluşur. Kişiliğin oluşum sürecinde bu tip duygulara sahip olan çocukların kendini geliştirmesi ve topluma uyumunun ne kadar güç olacağı açıkça ortadadır. Yapılan sosyal, psikolojik bir araştırmaya göre Türkiye'de uyma ve boyun eğme davranışının fazla görülmesinin temel nedenlerinden biri 60-72 ve 80 darbeleriyle süregelen baskı ortamıdır. Buna göre bölgede yaşanan koşullarda uyma ve boyun eğme davranışı gösteren kişiliklerin oluşması kaçınılmazdır ve bu davranışları kazandırmak genel bir politika haline getirilmiştir. Günümüzdeki itirafçılık politikasının temelleri küçük yaşlarda benimsetilmeye çalışılmaktadır. Sınıfta yaramazlık yapanları, arkadaşlarını öğretmene ispiyonlamanın; komşuyu ya da köylüyü polise askere ihbar etmenin ödüllendirildiği bir ortamda çocukların neyi benimseyecekleri açıktır. Kaldı ki birey kendisine ödül getiren davranışları benimser, acı veren ya da zor duruma düşüren davranıştan da kaçınmayı öğrenir. Örneğin; atak ve saldırgan davranışların sürekli ceza ile karşılaşan bir çocuk edilgen, çekingen ve ürkek davranmayı öğrenir.

Çocuklar anne baba ve yakın çevredeki diğer kişilerin tepkilerini, tutumlarını model alırlar. Kişilikleri parçalamaya yönelmiş böylesi bir savaşa karşı çocukların direnebilmelerinin nedeni, yaşadığı, gördüğü bir direniş geleneği ile açıklanabilir.

Savaş Ortamındaki Eğitimin Kişiliğe Yansıması

Genel olarak Türkiye eğitim sistemi baskıcı, öğretmen merkezli, köreltici bir yapıdadır. Bununla birlikte bölgedeki savaşın da etkisiyle eğitim öğretim kurumları savaşa hizmet eden birer kurum haline dönüştürülmüştür. Psikolojik savaş güçleri kendi kültürlerini, kendi dillerini, kendi ideolojilerini ve kendi sloganlarını yine kendi dilleriyle toplumun en taze hücrelerine enjekte etmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla en önem verdikleri konulardan biri eğitimidir.

Okullarda çocukların ana dillerinin, kültürlerinin ve kimliklerinin yadsınması ve yok sayılması, çocuklar tarafından bir aşağılanma olarak algılanmakta ve benlik saygıları zedelenebilmektedir. Öğrencilerin derslerde anlatılan konular ve öğretmenlerle bir özdeşim kuramaması, gerçek hayatla okul arasında zaten varolan tezatı hat safhaya ulaştırmıştır.

Bombalama, silahlı saldırı ve çatışma ortamları ve bunlara bağlı göç etme olayında çocuk ve gençlerin nasıl etkilendiğine ilişkin araştırmalar ilk kez 2. Paylaşım Savaşı'ndan sonra yapılmıştır.

1941 yılında Londra'nın düşman uçakları tarafından bombalanmasının etkilerini ele alan yazılarda, çocuk ve hastaların 3 gün içinde şehri boşaltmalarının istendiğini, bombalamadan kaçan bu çocukların yaklaşık yarısında çeşitli ruhsal bozuklukların ortaya çıktığı belirtilmiştir. Buna karşılık anneleri ile birlikte şehirde kalan çocuklarda ise bu ruhsal bozuklukların çok daha az görüldüğü saptanmıştır.

Daha sonra sonuçları büyük oranda benzerlikler taşıyan başka bir araştırma da parçalanmış Yugoslavya'daki Hırvat çocuklar arasında yapıldı. Bu araştırma "Savaş Otoritesine Çocukların Duygusal Tepkileri" adlı araştırmadır. Bu araştırmada toplam 480 Hırvat çocuğuna Kovacs'ın "Çocuk Deprasyon Ölçeği" ve bu çalışma için özel olarak hazırlanmış heyecan ölçeği uygulanmıştır. Araştırmada 1. grubu, yaşadıkları yerden savaş nedeniyle göç etmiş çocuklar oluşturmaktadır. Bunlar anneleri ya da yakınları ile birlikte savaştan etkilenmeyen bölgelere yerleştirilmiştir. 2. grupta, savaştan etkilenmiş fakat yaşadıkları yerden ayrılmamış çocuklar vardır. 3. grup kontrol grubu olarak kabul edilen ve savaş öncesinde kendilerine test uygulanmış aynı yaş çocukları içermektedir.

Kovacs, depresyon ölçeğine göre, savaştan etkilenmiş her iki grupta savaş öncesi test uygulanmış kontrol grubu çocuklardan daha fazla depresif belirtiler görülmüştür. Heyecan ölçeğine göre elem ve korku gibi olumsuz duygular, savaş nedeniyle göç eden çocuklar grubunda daha yüksektir. Bu çalışma savaş stresinin bütün çocukları, özellikle göç edenlerin duygusal işlevlerini daha olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Böylesi bir savaşın ve göçün, gündelik yaşamımıza doğrudan girmesi ve bu ülkede yaşayan herkesin bundan etkilendiği göz önüne alındığında, böyle bir araştırmanın bölgemizde de yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bireyler savaşta çok çeşitli olaylarla karşı karşıya kalırlar. Bunlardan en önemlilerinden biri de herhangi bir çatışmaya tanık olma, bir yakınının yaralanması veya ölmesi ya da çatışmaya tanık olan kişinin yaralanmasıdır. Bu durumun çocuklar üzerindeki yansıması yetişkinlerden farklıdır. Henüz kişiliğini oluşturmaya çalışan bir çocukta bu olayların sonucu iki yönlü ortaya çıkar: ya ezilmiş, sinmiş, içine kapanık, ölüm korkusunu sürekli yüreğinde yaşayan, kendine güveni olmayan bir kişilik yapısı, ya da duygusuzluk, şiddet düşkünlüğü, saldırganlık, kendine zarar verebilecek hiçbir şeyden kaçınmama gibi kişilik yapıları gelişir.

Mardin Eğitim-Sen Tarafından Yapılan Anket ve Sonuçları:

Tarih: 01.07.1996 - 25.07.1996

Yer :Siirt ilinin değişik kenar mahalleleri

Ankete katılanlar (cevap verenler): Eruh, Dargeçit, Güçlükonak ilçelerine bağlı olup köyleri boşaltılan (yakılan) 7 köyün insanları

Ankete Katılan Aile Sayısı: 80 aile reisi (anne-baba)

Sorulan Soru: Köyünüzü terk ettikten sonra (4-16 yaş arası) çocuklarınızda görülen veya meydana gelen davranış bozuklukları nelerdir?

Verilen Yanıtlar:

1. Geceleri sağlıklı uyuyamama
2. Unutkanlık
3. Sinirlilik ve kavgacı olma
4. Geceleri kötü rüya görme.
5. Korku ve paniğe kapılma
6. İçine kapanma, evde yalnız oturma
7. Çevredeki çocuklarla oynamama
8. Okula gitmeme veya okuldan kaçma
9. Okuldaki arkadaşlarıyla oynamama (uyumsuzluk)

7. SAVAŞIN YOL AÇTIĞI EĞİTİM ÖĞRETİM SORUNLARI

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde:

“Her insanın eğitim görme hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim evresinde böyle olmalıdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitimden herkes yararlanabilmelidir. Yüksek öğretim herkese yeteneklerinin ve başarılarının elverdiği ölçüde tam bir eşitlikle açık olmalıdır. Eğitim, insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygının güçlenmesini amaçlamalıdır. Bütün uluslar, ırk ve dinler arasında anlayışı, hoşgörü ve dostluğu özendirilmenin ve Birleşmiş Milletler'in “barış”ın korunması yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir. Anne ve babalar, çocuklarına verilecek eğitimin türünü seçmek hakkına sahiptirler.” denilmektedir.

Bölgede 3 binden fazla köyün boşaltılması sonucunda şehirlere doğru yaşanan yoğun göçler buradan göç edenlerin büyük bir kısmının şehirlerde çok zor koşullarda yaşamalarına neden olmuştur. Göçlerin ve bölgede süren savaşın eğitime de büyük darbesi olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan beri kendi ana dillerinde eğitim hakkından yoksun olan bu çocukların bölgede süren savaşla birlikte sorunları iki kat artmıştır.

Yoğun göç alan bölgelerdeki veya semtlerdeki (Diyarbakır'da özellikle Koşuyolu, Bağlar, Seyrantepe, Şehitlik, Suriçi'ndeki vb.) okullarda sınıf mevcutları 50-60 ortalamasını yakalarken 100 kişiyi aşan sınıfların olduğu okullar da (yine Diyarbakır'da Yahya Kemal Beyatlı İlköğretim Okulu, Vali Ünal Erkan İlköğretim Okulu vb.) bulunmaktadır.

50-60 kişilik bir sınıfta öğretmenin öğrencilere ulaşması oldukça zorken, 100 kişilik sınıflarda öğretmenin, öğrencileri tanıması bile imkansızdır.

Bölgede yalnızca korucu köyleri ve karakol bulunan birkaç köyde eğitim öğretim yapılmaktadır. Yoğun bir şekilde şehirlere göç eden ailelerin çocukları, koparıldıkları ortamdaki yeni bir ortama geçince uyum zorlukları yaşamaktadırlar. Okullarda, öğrencilerde algılama zayıflığı görülmektedir. Şiddet kullanımı da oldukça yaygındır.

Okullarda alışlagelen çocuk kahkalarını artık duymuyoruz. Hafif gülümsemeler, ya da olmayacak şeylere gülme (özellikle arkadaşlarının dayak yemesi vb.) gibi anormal davranışlar sergilemektedirler.

Türk eğitim sistemi, televizyonlardaki şiddet programları, genel olarak tüm çocukları olumsuz olarak etkiliyor ama bölgede şiddeti direkt yaşayan çocuklarda olumsuzluk iki katına çıkıyor.

28.11.1997 tarihli TV'deki "Siyaset Meydanı" programına katılan bir çocuğun "Sen hiç gece saat 24.00'de top sesiyle uyandın mı? Çatışmalar ortasında ders çalıştın mı?" sözlerinde olduğu gibi çocuklar geceleri her an evlerinin basılacağı korkusu, çatışma ve silah korkusu altında ders çalışmak durumunda kalıyorlar. Aynı psikolojiyi öğretmenlerin de yaşadığı düşünülürse eğitim öğretimin bölgemizdeki verimi daha net saptanabilir. Özellikle son yıllara kadar bölgede 152 eğitim emekçisi faili meçhul cinayete kurban gittiler. Bazıları kendi öğrencilerinin gözleri önünde katledildiler (Diyarbakır Alipaşa İlkokulu'nda görev yapan Mehmet GEREN adlı öğretmen, öğrencilerinin gözleri önünde katledilirken, seken kurşunlardan biri de bir öğrencinin ağır yaralanmasına neden olmuştur. Bu çocuk halen yaşamını yatalak olarak sürdürüyor). Kendi öğretmeninin katledilişini gören öğrenci psikolojisinin iyi değerlendirilmesi gerekir.

Bölgede özellikle yoğun göç alan yerleşim alanlarında eğitimin kalitesi oldukça düşüktür. Okuma yazma bilmeden okuldan mezun olan öğrenciler vardır. Üniversite sınavlarındaki başarı düzeyi bu nedenle oldukça düşüktür.

Okullardaki öğretmen açığı yapılan bütün teşviklere rağmen kapatılamıyor. Her yıl göreve atanan öğretmenlerden ortaöğretimde çalışanların yaklaşık %65-70'i göreve başlarken ilköğretimde öğretmenlerin kırsal alanlarda çalışmak zorunda olmaları nedeni ile bu oran %50'lere düşmektedir.

Büyük sorunların yaşandığı alanlardan biri de YİBO'lardır. YİBO'larda sağlıklı koşullarda eğitim ve öğretim yapılmaktadır. Çocuğun aile çevresinden tamamen koparıldığı bu okullarda öğrencilere her türlü baskı, şiddet, kişiliksizleştirme, dinsel baskı ve cinsel taciz uygulanmaktadır. Bu okullarda okuyan öğrencilerde içe kapanıklık veya saldırganlık, bencillik, ispiyonculuk vb. davranış bozuklukları görülmektedir.

Türkiye'de YİBO uygulaması 1935-1936 yıllarında başlatıldı. Türkiye'deki 143 YİBO'da 70.263 öğrenci öğrenim görüyor. Ancak bu sayı 8 yıllık eğitim uygulaması ile birlikte kapalı okullar, güvenlik ve daha farklı nedenlerle daha da arttırıldı.

YİBO'ların %65'i Güney ve Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır. Diğer önemli bir kısmı da Karadeniz bölgesindedir. Bölgedeki YİBO'larda öğrenci sayısı 1995-1996 yılı itibarıyla 47 bindir.

Bölgede, yoğunluklu bir YİBO ağı oluşturmak istenmektedir. Yıllardır asimilasyon uygulamasının bir parçası olarak görülen YİBO'ların bölgede böylesine yoğunluklu olması düşündürücüdür . "Neden bu bölge?" sorusu her eğitimcinin aklına gelen soru olmalıdır.

Bu yıl içinde bölgede yapımı devam eden YİBO sayısı 38, ihale aşamasında olan 13'tür. Bu veri YİBO'ların sayısının yüzde yüz arttırılmak istenmesinin somut bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine çarpıcı bir uygulama da YİBO'ların belli bir kısmının sadece kız öğrencilere tahsis edilmek istenmesine yönelik çalışmalarda görülür.

Bölgede uygulanmaya çalışılan Köy kent projesiyle varolan, inşaatı süren ve ihale aşamasındaki YİBO'lara ek olarak 200 yeni YİBO proje aşamasındadır.

Bölgede inşaatı süren ve ihale aşamasında olan YİBO'lar

Batman	: Batman merkez, Beşiri
Bingöl	: Merkez, merkez Sancak ve Yamaç, Ilıcalar, Karlıova
Diyarbakır	: Bismil, Eğil, Dicle
Hakkari	: Geçili, Yüksekova, Durankaya, Şemdinli, Derecik, Merkez Bağışlı, Çukurca, Köprülü
Muş	: Konukbekler, Bulanık, Hasköy, Korkut
Siirt	: Baykan, Kurtalan
Tunceli	: Ovacık, Yeşilyazı, merkez Aktulu, Nazmiye, Mazgirt ve Akpınar
Urfa	: Siverek
Van	: Çaldıran, Çatak, Saray
Şırnak	: Merkez, Silopi, Uludere, Şenova, Cizre ve Güçlükonak
Adıyaman	: Sincik
Ağrı	: Merkez, Patnos, Doğubeyazit, Taşlıçay
Bitlis	: Yolalan
Elazığ	: Palo
Maraş	: Andırın, Göksun, Cevit
Iğdır	: Karakoyunlu
Mardin	: Kızıltepe, Dargeçit, Midyat, Derik, Ömerli gibi merkezlerde çalışmalar sürdürülmektedir.

Savaşın bir başka sonucu da Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne bağlı yetiştirme yurtlarındaki uygulamalardır.

Yurtlara alınma yaşı 12 ile 18 arasındadır. Bu yurtlara savaştan direkt etkilenen, annesini-babasını kaybeden çocuklar alınıyor.

Bu yurtlarda kalan çocuklar okula devam etme imkanına sahipler; ama genel anlamda başarısız oldukları kabul ediliyor, bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Çocukların kendilerini geliştirebilecekleri demokratik bir ortamın olmaması; günlük yaşamın bile kurallarla belirlenmesi
2. Aile parçalanması veya anne-babayı kaybetmenin getirdiği sıkıntıların etkisi
3. Çocuklar çoğunlukla kırsal alandan geldikleri için altyapı itibarıyla yetersiz olmaları

Yurtlarda yeterli derecede rehberlik hizmetinin verilmemesi çocuklarda davranış bozukluklarına yol açmaktadır.

Bölgedeki Eğitim-Öğretim İstatistikleri

Şehir	Öğretmen Açığı	Öğretmen		Öğrenci		Okul		Ortalama Sınıf Mevcudu
		Kent	Köy	Kent	Köy	Kent	Köy	
Hakkari	660	171	682	8238	14424	25	254	48
Tunceli	180	425	0	14974		26	270	39
Elazığ	478	3273	1132	59133	26254	93	489	
Ardahan	400	154	481	6794	18292	13	197	30
Kars	415	958	1107	19424	30008	47	354	40
Bitlis	614	930	534	27184	14521	79	353	39
Ağrı	905	925	552	34446	35884	58	26	52
Erzurum	1500	4712	988	70061	44059	190	945	38
Bingöl	985	474	600	20704	10030	68	360	40
Malatya	823	2580	1784	77789	36541	225	716	34
İğdir	408	430	717	11501	15728	47	75	43
Van	755	2528	961	80290	40930	85	25	51
Şırnak	200	460	215	30530	14282	197	151	55
Erzincan		494	1234	14503	19042			
Muş	1494	819	1110	20204	30411	63	347	40
Ş. urfa	762	2449	1479	118486	52648	103	31	63
G. antep	1341	3767	973	167800	40886	90	36	56
Siirt	681	1219	211	26212	6734	53	310	50
Batman	284	1482	702	50074	24527	62	325	57
Mardin	1350	2149	1401	64045	31955	35	28	60
Adıyaman	859	1603	1491	55943	27043	40	10	75
Kilis	353	1053	186	12374	6286	20	7	37
Diyarbakır	1000	4887	1048	158937	37689	173	1043	55
Toplam	16.447	38.832	19.588	1.149.646	578.175	1.792	6.342	

Tablo 8

8. SAVAŞIN KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evresel Bildirgesi'ne göre:

“Her halk kendi kültürünü yaşatma ve geliştirme hakkına sahiptir.” (Madde 8.1)

“Taraf devletler yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini, tabiiyetini, ismi ve aile bağları dahil koruma haklarına saygı göstermeyi ve bu konuda yasadışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt eder.” (Madde 8.2)

“Çocuğun kimliğinin, unsurlarının bazılarında ya da tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, taraf devletler, çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

Kültür; tarihi toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğa ve toplumsal çevresinin egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin; aynı zamanda bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünüdür, diye tanımlanır.

Mezopotamya toprakları üzerinde yaşayan en eski halklardan biri olan Kürtler, kültür ve uygarlık alanında oldukça ileri gitmişlerdir. Binlerce yılın birikimleriyle varolan bu kültür şu anda yok edilmeye çalışılıyor.

Resmi dil dışında dil tanınmaz hale getirilen çocukların birbirleriyle yeterli iletişim kurmaları, duygu, düşünce aktarımları, sanat ürünleri vermeleri kısıtlanmış oluyor. Egemen çoğunluk, dille iktidar kurarken, dilinin gelişmesi, yapıtlar vermesi engellenen etnik gruplar “az gelişmiş, geri” olarak nitelendiriliyorlar. Okula başlayana kadar Türkçe ile tanışmamış olan çocuğun, bu andan itibaren, önceki dağarcığı sıfır sayılıyor. Halkı yok sayılan, dili aşağılanan çocuk, bütün çocuklar için susturucu olan eğitimde iyice susturuluyor. Böyle bir eğitimle, evrensel değerlere ulaşması engellendiği için Türk çocuklarının da hakları ihlâl ediliyor. Farklı olanları tanımadığı için, insanlığın kültürel birikimine ulaşması engellenen Türk çocuk, farklı kültürlerle saygı geliştiremez. O kültürlerin çocukları ile sempati kuramaz.

Dolayısıyla barış ve dayanışma hakkı ihlâl edilmiş olur. Birbirimizi tanımak, anlamayı getirir, anlaşabilmek de barışa imkan verir. Bunun için belki en başta, dillerin özgür olması gerekir.”

Dilin 4 ögesi; konuşma, dinleme, okuma ve yazma, ile halk kendini ifade edebilir. Bir halk, bunların hepsini yapabiliyorsa, edebiyat, sanat, felsefe gibi tüm kültürel alanlarda istenilen gelişmeyi sağlayabilir. Bunların birisinin yokluğu bile bu gelişmenin önünü keser.

Kürt halkının diline kilit vurulması ile kültürel ve toplumsal değerler tahrip edilmiştir. Bunun için özellikle 1985 sonrasında TV'nin Kürt köylerine girmesi ile kültürel asimilasyon daha da hızlandırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti anayasası ile belirlenen kimliği taşıyan çocuk okul yaşına kadar evinde annesinden öğrendiği dille yaşamını sürdürürken okul çağına geldiğinde hiç bilmediği, o güne değin duymadığı bir dille karşılaşılıyor. Bu zorunlu karşılaşmanın çocuk üzerinde pek çok olumsuz etkileri görülmektedir.

Önder HEPSÖYLER “Anadil Eğitiminin Kavram Durumu Açısından Önemi” adlı makalesinde şu görüşlere yer vermiştir: “Çocuğu okula başlayıncaya kadar biriktirdiği bilgi dağarcığı dille somutlaşır. Bu büyük bir birikimdir. Bu çocuğun günde 8 saat ana diliyle konuştuğunu ve dinlediğini varsayalım. Çocuk 6 yaşına kadar (365 x 8 = 175 bin, 1 yıl) dil çalışması, dolayısıyla bir zihinsel çalışma yapmıştır.”

Bu durum çocuğun zihinsel ve bedensel gelişimine, sosyal ilişkilerine, başta arkadaşları olmak üzere çevresiyle sağlıklı diyalog kurabilmesini kısaca tüm yaşamını olumsuz yönde etkiliyor...

Örneğin; 1. sınıfta okumakta olan Welat’ın anasınıflı öğretmeni, yeni öğretmeni ile bir sohbetinde eski öğrencisinin durumunu öğrenmek ister. Yeni öğretmeni:

- Çok başarılı, güzel yazı yazıyor, güzel resim yapıyor, fiş cümlelerini okuyabiliyor; fakat hiç konuşmuyor, şeklinde yakınır.

O sırada okul hizmetlisi bu konuşmaya tanık olur. Çocuğu bulur ve ona Kürtçe olarak sorar:

- Sen niye sınıfta hiç konuşmuyorsun ?

Welat yanıtlar:

- Hep Türkçe konuşuyorlar, ben de Türkçe bilmiyorum. Kimse benimle Kürtçe konuşmuyor ki...

Savaşın dayatmaları bölgede milyonlarca insanı göçe zorlamıştı. Göçer insanların büyük çoğunluğu şehirlerin varoşlarına yerleşmek zorunda kalmışlardır. Alt yapının üst yapıyı oluşturduğu göz önünde bulundurulacak olursa insanların değişen, üretim ilişkileri ve ekonomik yapıyla birlikte kültürel bir değişme gözlenmektedir. Normal bir seyir göstermeyen bu süreç sonucunda, kültürel yozlaşmanın ortaya çıktığı görülür. İnsanlar öncelikle yeni tanıştıkları bu kültüre karşı büyük bir direnç geliştirirler. Süreç ilerledikçe bu direnç kısmen kırılır ve eski kültürle yeni kültür arasında kalmış, sürekli gelgitler yaratan bir kültüre sahip olurlar. Bu kültürün kendine has bir takım özellikleri vardır. Yaşam koşullarının yarattığı acıları ve eziklik psikolojisini kabullenir bir nitelik arz eden bir müzik tarzı, etkilendikleri kültüre karşı geliştirdikleri direncin yansıması olarak geliştirilen bir konuşma ve davranış tarzı, yaşadığı olumlu ve olumsuz duyguları abartan bir kişilik, kısaca arabesk bir yapı en belirgin özellikleridir.

Böylesi bir kültür içinde doğan çocuğun eski kültürle tanışması olanaksızdır. Kendisine atalarından kalan kültürel mirası tahrif edilen çocuk, kendi kimliğini taşıyamaz, başka kültürel kimlikler kazanır.

9. SAVAŞIN HUKAKA YANSIMASI

Türkiye, 1986 yılında Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni (17.29.30. maddelerine çekince koyarak) imzalanmasına rağmen diğer uluslararası sözleşmelerde olduğu gibi bu sözleşmeye uyum sağlayan yasaları çıkarmıyor.

Uluslararası çocuk hakları sözleşmesine göre 0-18 yaş grubu arasında bulunan her kişi çocuk sayılır. Bunlar çocuk mahkemelerinde yargılanır. Türkiye uluslararası sözleşmelere aykırı olarak 11-15 yaş grubuna ait çocukları çocuk mahkemelerinde yargılarken, 15-18 yaş grubunu "Çocuk Yargılaması" sisteminin dışında bırakıyor. Ayrıca çocuk mahkemelerinde yargılanması gereken çocuklar ağır ceza mahkemelerinde yargılanıyorlar.

11 ile 15 yaş arasındaki adli vakalarla ilgilenen çocuk mahkemeleri siyasi suçlar söz konusu olduğunda bu çocukları DGM'lerde yargılıyor. Siyasi suç işlediklerinde çocuklara "büyümüş" gözüyle bakılıyor.

Suç işleyen çocuk veya suç işlediği iddiasıyla yargılıyor, çocukların ekonomik durumlarının kötü, kenar semtlerden çocukları oldukları dikkat çekiyor. Ayakkabı, elbise, hatta ekme çalmaktan yargılananlar az değildir.

Ceza alan çocuklar diğer tutuklular gibi cezaevlerine gönderiliyor. Cezaevlerindeki sağlıksız koşullar, çocukların gelişimini olumsuz yönde etkiliyor. Büyük suçların potansiyel işleyicileri konumuna düşüyorlar. Çocuk koğu olmaya cezaevlerinde büyüklerle birlikte yaşayarak istismara açık koşullarda bırakılıyorlar. Toplumla kazandırma, üretken bireyler olarak yetiştirme hedeflenmiyor.

Çocukların ifadesinin savcılar tarafından alınması gerekirken karakollarda çeşitli baskılarla, işkence uygulanarak polislerce alınıyor. Çocuklar baskı ve işkence sonucu, yapmadıklarını da kabul etmek durumunda kalabiliyorlar.

1994 yılında 11-14 yaş grubundaki 31 erkek, 15-17 yaş grubunda ise 496 erkek ve 57 kız, anayasal düzeni yıkmak, vatan hainliği, örgüt üyeliği, yöneticiliği, yardım ve yataklık suçlarından yargılanırken, bu sayı 1995 yılında 11-14 yaş grubundan 31 erkek, 8 kız, 15-17 yaş grubu arasında ise 509 erkek, 132 kız olarak belirlendi. 1996 yılında ise, DGM'lerde yargılanan çocukların sayısı 1000'i aşarken, yalnızca Diyarbakır DGM'de, 1994 yılında 11-17 yaş grubunda 497 erkek, 1 kız, 1995'te 262 erkek 52 kız, 1996'da ise 226 erkek, 193 kız çocuğu yargı önüne çıktı.

Çocuk Hakları Sözleşmesi Türkiye tarafından 14.09.1990 tarihinde imzalanmış, 09.12.1994 tarihinde 4058 sayılı yasayla onaylanması uygun görülmüş ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak 27.01.1995 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve iç hukukumuzun bir parçası haline gelmiştir.

Sözleşme 18 yaşından küçük kişileri çocuk olarak tanımladığı halde 2253 sayılı çocuk mahkemeleri kanunu 15 yaşın altındakileri küçük olarak tanımlamıştır. Yapılan yargılamaların çocuk hakları sözleşmelerindeki düzenlemelere uygun olduğunu söylemek olanaksızdır.

Tablo 11

3 Nolu DGM 14-17 Yaş Çocuklar					3 Nolu DGM 11-14 Yaş Çocuklar								
SUÇ	169	168	125	2911	3713-312	Diğer	SUÇ	169	168	125	2911	3713-312	Diğer
1993	1						1993						
1994	3	2	6		1	1	1994						
1995	11	1	6			2	1995			1			1
1996	13	7	5		2		1996	3	1			1	
1997	1	1	3				1997						1

Tablo 12

4 Nolu DGM 14-17 Yaş Çocuklar					4 Nolu DGM 11-14 Yaş Çocuklar								
SUÇ	16	168	125	2911	3713-312	Diğer	SUÇ	169	168	125	2911	3713-312	Diğer
1993	9						1993						
1994							1994						
1995			8				1995						
1996	1	3	6		6		1996						1
1997	1		1				1997						

OCAK 1997- KASIM 1997 tarihleri arasında C.M.U.K'nun 3842 sayılı yasa ile değişik 138. maddesi uyarınca Diyarbakır Barosu'nun zorunlu müdafii tayin ettiği 18 yaşın altındaki suçlu çocuklara ilişkin istatistikteki bilgiler:

Toplam Vaka Sayısı (Suçlu Çocuk Sayısı) 1188		SUÇ TÜRÜ		Cinsiyete Göre Suçlu Sayısı	
11-14 Yaş Grubu	14-17 Yaş Grubu	Hırsızlık	Diğer Suçlar (Müessir fiil,6136 sayılı yasaya muhalfeet, kız kaçırma, tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu yaralamaya neden olmak ve diğer suçlar)	KIZ	ERKEK
235	953	492	696	% 1,5	% 98,5

Tablo13

İnsanlık tarihinde egemen olma, başkalarının haklarını hiçe sayarak gasp etme özgürlüklerini elinden alma gibi tutumlar insan onur ve saygınlığının çiğnenmesine neden olmuştur.

Çeşitli çaba ve savaşımın sonucunda bu onur kırıcı durumun ortadan kaldırılması için evrensel hak ve özgürlüklerin ayırım gözetilmeksizin uygulanabileceği sözleşmeler oluşturulmuştur.

İnsanların insan olarak dünyaya gelişiyle kendiliğinden sahip olduğu bu hak ve özgürlükler, yoğun çaba ve çağlar süren gelişmeler sonucu elde edilmiştir.

Çağımızda tüm insanlığın ortak sorunu olan hak ve özgürlüklerin tanınması, yürütülmesi veya sağlıklı uygulanabilirliğini denetim altında tutma çabası vardır. Bunun başında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar gelmektedir.

Bazı ülkeler sözleşme ve anlaşmalara çekinceler koyarak kabul etmekte bu durum hak ve özgürlüklerin uygulanabilirliğine gölge düşürmektedir. Bunun yanında sözleşme ve anlaşmalara imza atmakla yetinme, bunları uygulamada askıya alma gibi durumlar da yaşanmaktadır.

Çatışma ortamında çocukların ve diğer sivillerin durumu göz önünde bulundurulmamakta, Birleşmiş Milletler ve UNESCO'nun mayın kullanımını yasaklamalarına rağmen Türkiye'de hâlâ mayın kullanılıyor. Mayın ve patlayıcı maddelerin sebep olduğu ölüm ve yaralanmalar içler acısı durumdadır.

Uluslararası sözleşmelerde özetle çocuklar şu haklara sahiptir

- Yaşama hakkı,
- Ana ve babasını bilme hakkı,
- Ana ve babası ile birlikte yaşama ve onlar tarafından bakılma hakkı,
- Ayrı olduğu ana ve babasıyla düzenli biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkı,
- Kimliğini koruma hakkı,

- Kendini ilgilendiren her konuda görüşünü ifade hakkı,
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü,
- Dernek kurma ve toplantı hakkı,
- Her türlü kötü muameleye, istismara ve ihmale karşı korunma hakkı,
- Kimsesiz çocukların, özürlü çocukların özel yardım görme ve korunma hakkı,
- Sağlıklı yaşam hakkı,
- Sosyal güvenlik hakkı,
- Eğitim hakkı, parasız eğitim ve eğitimde fırsat eşitliği hakkı,
- Kendi dilini kullanma ve kendi kültüründen yararlanma hakkı,
- Oyun oynama, dinleme, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkı,
- Her türlü sömürüye karşı korunma hakkı,
- Tehlikeli ve ağır işlerde çalıştırılma yasağı,
- Silahlı çatışmalardan korunma hakkı,
- Suçlanan çocuğun hukuki yardım alma ve yetişkinlerden ayrı tutulma hakkı,

Uluslararası sözleşmelerde çocuklar bu haklara sahip olmalarına rağmen bu haklardan hiçbirinin uygulanmadığını söyleyebiliriz. Savaş ortamında yaşayan çocuklar; her türlü ekonomik, sosyal, kültürel haktan yoksun ölüm, yaralanma gibi tehlikelerle yaşayarak yaşamlarını sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

ÖNERİLER

- Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi'nin ve uluslararası sözleşmelerin maddelerinin hiçbir çekince konmaksızın uygulanmalı; bunun ülkemizde gerçekleşmesini sağlayacak uyum yasaları çıkarılmalı, söz konusu maddelerin uygulanmasını engelleyen yasalar yürürlükten kaldırılmalıdır.

- Çocuklara okul ortamı içinde öğrenci kişilik hizmetlerinden yararlanma olanağı sağlanmalı, her okulda kurulacak rehberlik servislerinde psikolojik danışman, okul doktoru, sosyal hizmet uzmanı vb. görevliler istihdam edilmelidir.

- Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar okul öncesi dönemden başlayarak eğitim hakkından yararlanmalı, temel eğitim okullarında her alanda özel eğitime ihtiyacı olan çocukların kaynaştırma yoluyla eğitimi için gerekli düzenleme yapılmalıdır.

- Çocukların vazgeçilmez temel sağlık ve eğitim hizmetleri parasız olarak sağlanmalı, eğitim ve sağlık alanında özelleştirmeye son verilmelidir.

- Her çocuğun ana diliyle eğitim öğretim yapabilmemesinin bir hak olduğundan hareketle gerekli koşullar sağlanmalıdır.

- Irkçı şoven, asimilasyoncu, cins ayrımcı eğitim öğretim uygulamalarına son verilmelidir.

- Bölgede birer asimilasyon aracına dönüşen YİBO uygulamasından vazgeçilmeli. Bu okulların yerine bölgenin ihtiyaçlarına cevap veren demokratik, laik ve ana dilde

eğitim veren eğitim kurumları açılmalıdır.

- Toplum dışına itilmiş çocukların tedavi merkezlerinde rehabilite edilmelidir.
- Çocukları suça iten tüm olumsuz etkenler ortadan kaldırılmalıdır.
- Şiddet içeren tüm programların çocukların uyanık oldukları saatlerde gösterimi yasaklanmalıdır.
- Sokak çocuklarının yaşantılarını normal koşullarda sürdürebilmeleri için gerekli olanaklar sağlanmalıdır.
- Savaş koşullarının ortadan kaldırılması, toplumsal barışın sağlanması, savaşa aktarılan kaynakların başta çocuklar olmak üzere sağlık, eğitim ve halkın refah düzeyinin yükseltilmesi için kullanılmalıdır.
- Savaş mağduru insanlara tazminat ödenmelidir.
- Savaşta yaralanan ve sakatlananların tedavi edilmeleri ve yaşamlarını sürdürebilecek ekonomik finans kaynakları sağlanmalıdır.
- Savaşta ailesini kaybetmiş çocukların barınma, sağlık, eğitim öğretim vb. sorunlarının çözülmesi için uygun kurumlar açılmalı ve sağlıklı bir koruyucu aile sisteminin geliştirilmesi sağlanmalıdır.
- Savaş mağduru çocuklara psikolojik yardım sağlanarak ruh sağlıklarını yeniden kazanabilmeleri için rehabilitasyon merkezleri acilen açılıp hizmete geçirilmelidir.
- Mayın alanları temizlenmeli, kara mayınlarının kullanımı derhal yasaklanmalıdır.
- İnsanların zorunlu göç etmelerine yol açan koşullar tümüyle ortadan kaldırılmalıdır.
- Göç eden ailelerden geri dönmek isteyenlerin uygun koşullar sağlanarak geri dönüşleri sağlanmalıdır.
- Canlıların yaşama koşullarını ortadan kaldıran doğaya yönelik tahribatlara son verilmelidir.
- Şehirleşmede alt yapı eksikliklerinin giderilmesi ve bulaşıcı hastalıkları ortadan kaldıracak önlemler alınmalıdır.
- Her çocuğun ait olduğu kültürü özgürce yaşayıp geliştirebilme olanakları sağlanmalıdır.
- Hukuksal normlara uymayan DGM'ler kapatılmalıdır.
- Çocukların "çocuk mahkemelerin"de yargılanması sağlanmalıdır.
- Çocuk (0-18) yaştaki kişiler suçlu bulunup ceza almış olsalar bile, çocuğu topluma kazandıracak eğitici, üretken çalışmaların esas alınmalıdır.
- Kapalı olan okullar mutlaka açılmalı. Yeterli sayıda öğretmen atanmalıdır.
- Gözaltına alınan çocuklara şiddet, işkence uygulamalarına son verilmelidir.
- Yetiştirme yurtları demokratik bir yapıya kavuşturulmalı, çocukların kendilerini geliştirebilecekleri bir ortam sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Kızbes; Çocuklara Kıymayın Efendiler, Eğitim ve Yaşam Dergisi Sayı: 1 S.: 56.
- CELKAN, Hikmet Yıldırım; Eğitim Sosyolojisi, S.: 8-9-10. Cumhuriyet Gazetesi, 27.04.1997.
- Diyarbakır Eğitim Sen Çocuk Komisyonu Araştırmaları, 1997. Düşünce özgürlüğü ve Göç, Sayfa:71, TİHV Yayınları (12)
- Düşünce Özgürlüğü ve Göç, TİHV Yayınları 12. Eğitim Sen YİBO Raporu.
- Eğitim ve Yaşam, Eğitim-Sen Yayını, Yaz 97 Sayısı. Emek Gazetesi, 13.10.1997.
- Emek Gazetesi, 22.11.1997.
- Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu 1996 Yıllığı, Mardin verileri.
- Güneydoğu'da İç Göç Tartışmaları ve Sağlık Boyutu, 1996 Raporu, Sayfa: 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15 (Diyarbakır Tabipler Odası).
- Hevi Gazetesi.
- İHD Bülteni, Diyarbakır Şb. Yayını, değişik sayılar.
- İnsan Hakları Bülteni, 5. Sayı (İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi Yayın organı.
- İnsan Hakları Bülteni, 7. Sayı (6-7-8-9, 38. Sayfa).
- İnsan Hakları Bülteni, Çocuk ve Savaş, Sayı: 5 S.: 5.
- İnsan Hakları Derneği Bülteni (Merkez), Mart-Nisan Sayı:61-62.
- İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi Bülteni, Nisan-Mayıs 1997.
- İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi Yakılan ve Boşaltılan Yerleşim Birimleri Haziran 1996 Raporu / Report.
- Mardin İl Yıllığı, Tarım Verileri.
- Milli Eğitim Müdürlüğü.
- OĞAN, Münevver; Türkiye'de Çalışan Çocuklar Sorunu, Eğitim ve Yaşam Dergisi Sayı: 4 S.: 24.
- Radikal Gazetesi, Milli Eğitim Verileri.
- Savaş ve Sağlıkçılar, SES Yayını İstanbul Ocak 1996.
- SENCER, Muzaffer; Belgelerle İnsan Hakları.
- SES Nisan ve Mayıs 1997 sayıları.

TANRIKULU, Remziye; Adli Suçlularla ilgili CUMUK 3842 Sayılı Yasa ile değişik 138. maddesi uyarınca Diyarbakır Barosu'nun zorunlu müdafî tayin ettiği 18 yaşın altındaki suçlu çocuklara ilişkin araştırması.

TEZCAN, Mahmut; Eğitim Sosyolojisi S.: 4.

Türk Psikoloji Bülteni.

Ülkede Gündem Gazetesi, 20.11.1997.

Ülkede Gündem Gazetesi, 21.11.1997.

Ülkede Gündem Gazetesi, 22.11.1997.

Yelda; İstanbul'da, Diyarbakır'da Azalırken, Belge Yayınları 2. Baskı.

YÖRÜKOĞLU, Atalay; Gençlik Psikolojisi.